

Literatura v období baroka, klasicismu, osvícenství a preromantismu

Vše najdete také v učebnici Literatura 1 – s. 116-146

Pojmy:

1) Manýrismus – přechod mezi renesancí a barokem, usiluje o tvorbu podle nejlepších osvědčených způsobů a metod, využívá osvědčené prostředky a postupy, jak v umění, tak v literatuře, důraz kladen na vnitřní zážitky a prožitky umělce, neinspiruje se tolik přírodou, ale spíš vlastní představivostí a zkušeností druhých, vyumělkovanost, květnatost, mnohdy přemrštěnost => vznikají parodie na tento tzv. preciózní styl – Molière, Směšné preciózky

2) Baroko – reakce na nenaplnění optimistických představ renesance, náboženské války, 30-letá válka => lidé se upírají více k Bohu, pocit životní nejistoty, pol. 16. stol., mnohým se zdálo baroko groteskní, přehnané, lidé nosili masky, pudrovali se, těžké parfémy, paruky, umělé pihy, bizardní, směšné, vyumělkované, vše je umělé, pocit odcizení
=> vznik v průběhu pozdní renesance ve Španělsku, mystická tvorba – blízko k Bohu

Znaky baroka: směr v literatuře, architektuře, umění – podporuje katolická církev, objevují se kontrasty, dramatická, drastické zachycení lidské bolesti a utrpení, nadsázka, detaily a efekty, symboly, alegorie, květnatost stylu, slovní hříčky, dlouhá souvětí, novotvary. Cílem je ohromit člověka, působit na jeho smyslové vnímání

- odvrací se od přírody, zaměřují se hlavně na své vnitřní zážitky, prožitky, zkušenosti
- člověk je oproti Bohu malý, proměna vnímání Boha a člověka oproti renesanci

Protireformace – vrcholí v období baroka, rozkol křesťanské církve

Literatura v jednotlivých zemích:

ŠPANĚLSKO

Pedro Calderón de la Barca

- dramatik, literát, kněz, stoupenec katolicismu
- protipól Lope de Vegy, ukázněné a sevřené vyjadřování oproti živelnému Vegovi
- přelom renesance a baroka, využívá Vegovi předlohy z Fuente Ovejuna ke hře *Soudce Zalamejský
- vrcholem tvorby **nábožensko-filosofická dramata**
***Život je sen** – problém lidské předurčenosti osudu a svobody, bytí je v něm pojato jako snění, královský syn je předurčen ke zlu, proto je otcem spoután a vězněn
děj: princ uvězněn ve věži, osud – bude krutý následník trůnu, proto ho otec zavře, je to ale jeho jediný dědic a tak ho zkusí pustit, princ je zmatený, všichni se mu klaní, nechápe to, podlomení psychiky, chová se jako zvíře, divoký, nechá zabít spoustu dvořanů, uspí ho a zavřou ho zase do věže, neví co je sen a realita

Sv. Terezie z Ávily

- řeholnice, básně a literární tvorbu směřuje k Ježíši, vzhlíží k němu jako ke svému milence, po tělesné stránce

ITÁLIE

Torquato Tasso – italský dramatik, básník, život plný zvrátů, psychické problémy

***Osvobozený Jeruzalém** – nábožensko-hrdinský epos, eposej (=rozsáhlá báseň), myšlenky a vzory antiky, částečně ještě renesanční autor, na hranici renesance a baroka – náboženský prožitek x symboly antiky, fascinace, o první křížové výpravě, obléhání svatého města, podobný motiv jako obléhání Tróje, taky je tam krásná dívka, která okouzlí mnoho mužů jako Helena, dobrodružství a milostné scény, hlavní hrdinka se nakonec obrací na křesťanskou víru

Commedia dell'arte

- profesionální komedie založená na improvizaci, kostra hry byla vždy stejná, stejné postavy, herci hráli většinou jednu postavu celý život, ustálené výstupy různých postav, vztahy postav navzájem, zvýraznění povahy postav líčením a kostýmy
- vzniká v Itálii, přelom renesance a baroka, jezdí po světě a šíří divadelní umění
- nejznámější postavy Arlecchino – harlekýn, Colombina, Dottore – doktore, Pantalone – kupec, Brighella – sluha
- navazuje na ni italský klasicismus (Molière a Goldoni)

ANGLIE

John Milton

- vrcholné baroko, filosofické dílo, opírá se o bibli, kterou vykládá po svém

- odmítá dogmata, píše o náboženských, politických a sociálních problémech
- republikán, vyznavač svobody, tajemník Olivera Cromwella

***Ztracený ráj** – epos, životní dílo, název odkazuje k biblickému příběhu Adama a Evy, základní téma neposlušnost a trest, postaví proti Bohu Satana, Satan do ráje v podobě hada, který svede Evu k ochutnání jablka poznání, Lucifer se nezalíbil Bohu, nesmířil se s trestem od Boha, důležitá pro české národní obrození – přeložil J. Jungmann, ukázal, že čeština je schopná zachytit emoce, má pro to dostatečnou škálu slov
– Milton je inspirací pro romantiky

FRANCIE

- Akademie pro umělce z níž vycházeli literáti, malíři, hudebníci
- Baroko se Francii vyhnulo, vše směřuje k panovníkovi Ludvíku XVI.
- literární život ovlivňují salóny, z nich špičky kulturního a literárního života

NĚMECKO

- také motivy životního bloudění, ztroskotání, odvratu od světa

Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen

***Dobrodružný Simplicius Simplicissimus** – nejvýznamnější román německého baroka, soubor několika knih, život hlavního hrdiny poznamenán hrůzami třicetileté války, autobiografické vyprávění člověka prosté mysli (z lat. Prostáček Nejprostší), za války unesen vojáky, nakonec se odvrací od světa a žije jako poustevník

ČESKÉ BAROKO

- doba pobělohorská, po pražské defenestraci, 1621 Habsburkové ztrestali odboj popravou na Staroměstském náměstí, nekatolickému obyvatelstvu zabavili majetek, museli buď přejít ke katolictví nebo opustit zemi, odchod nekatolické inteligence
- **rozdělení české literatury na dva proudy – exulantskou (zahraniční) a domácí**
- domácí spojena s katolictvím, podporovala rekatolizaci
- úpadek literární, kulturní, vzdělanci nuceni k emigraci, chybí i čtenáři
- vše pod dozorem jezuitského řádu
- oslabení českého jazyka, poněmčování v důsledku vlády Habsburků, hlavně za Marie Terezie a Josefa II.
- **barokní tvorba u nás:**
- převládá náboženská tvorba – duchovní písně, kázání, legendy
- naučná literatura – historická
- snaha o jasné vyjádření myšlenky díla, přibližování ke čtenáři, snaha o pokatolictění obyvatelstva
- kulturní rozvoj řídí Jezuité, divadlo má sloužit také jako agitační prostředek

Jan Amos Komenský

- vrcholná postava exulantské literatury a celého českého baroka
- kněz a učitel Jednoty Bratrské, náboženská a politické perzekuce, donucen opustit zemi, snaha bojovat proti habsburské moci
- studoval v Německu díky svému nadání, biskup jednoty bratrské, pedagog, filosof, literát, historik, teolog, spisovatel, jazykovědec, politik
- psal česky, později latinsky, po emigraci psal většinou latinsky
- na přelomu renesance a baroka, napůl barokní a napůl renesanční autor
- 1628 opustil zemi, do polského Lešna, tam tvoří, převážně latinsky
- obrovské osobní neštěstí, zemřela mu žena a děti, utišení hledá v labyrintu, nakonec mu dochází, že jediné východisko je obrátit se k víře a k Bohu, svět kolem je hrozný

Snaha o nápravu společnosti:

- hlavním směřováním pro něj bylo přiblížení se k Bohu, jeho moudrosti a lásce, k tomu chtěl vést celé lidstvo, toužil po nápravě světa, pracoval na díle, encyklopedii veškerých poznatků o světě ***Pansofii** (vševědě)
- zabýval se usilovně nápravou světa, společnosti, člověka

* **Obecná porada o nápravě věcí lidských**

Pedagogická díla:

- především všestrannost výchovy a vzdělávání, psal v exilu česky, doufal, že se vrátí, vyšly latinsky
- rozdělil studenty do několika věkových kategorií, měli se učit podle svých schopností
- výuka od nejsnazšího k nejsložitějšímu
- názornost výuky, opírat se nejen o výklad ale i přímou zkušenost
- dítě chápal Komenský jako sobě rovného, důraz na rozvíjení smyslové i rozumové stránky, duchovní i tělesné
- právo na vzdělání mají všichni, chudí i dívky
- **Orbis pictus** – Svět v obrazech, snažil se odstranit ze škol mechanické memorování slovíček, chtěl ho nahradit snadnějším učením pojmů z věcí vnímaných smysly; vyučování má být snadné a zábavné
- **Schola ludus** – Škola hrou, soubor školních her usnadňujících učení a pochopení látky, studenti hráli divadelní hry
- Dveře jazyků otevřené
- Nejnovější metoda jazyků
- Didaktika – soubor Komenského vychovatelských spisů

Česky psaná díla:

- jsou více osobní než latinská, vypisuje se ze svých bolestí souvisejících se stavem společnosti, církve, národa a s postavením člověka ve světě, nespokojenost, od labyrintu jasně barokní
- **Listové do nebe** – poukazuje na sociální bezpráví, soubor pomyslných dopisů, které posílají chudí a bohatí Kristovi do nebe
- **Truchlivý** – naříkání nad žalostným stavem vlasti a církve
- **Labyrint světa a ráj srdce** – nejvýraznější dílo Komenského, založeno na alegorii, vypravěči je dovoleno vstoupit do města (symbol světa) dříve než si vybere své povolání, poznává život nejrůznějších společenských vrstev, poutníkovi jsou nasazovány brýle mámení zkreslující skutečnost, poutník vidí přetvářku, násilí, podvody, bezpráví, je zoufalí, opouští proto labyrint světa a uchyluje se do ráje svého vlastního srdce, obrací se ke Kristovi, kde hledá utišení, v srdci má jedinou jistotu, lásku k Bohu, od zmateného děje města, špíny, podvodů do kontrastu harmonie při setkání se s Bohem

– původně mělo být dílo čistě náboženské, ale má beletristické rysy, bohatý jazykový projev, projevuje se zde cit k českému jazyku, využití kontrastů, výrazně barokní dílo

- **O poezii české** – jeho názory a teorie, např. prepisuje žalmy, přebásňuje je

Duchovní lyrika

Václav Míchna z Otradovic

- hudební skladatel, autor písňových textů, ukolébavky, koledy, milostné duchovní písně
- varhaník, doplňoval hudbu básněmi, navazoval na zahraniční i domácí lidové písně
- významným motivem je duchovní láska k Panně Marii, Kristu
- ***Svatonoční muzika, Česká mariánská muzika** – dva kancionály
- *Loutna Česká
- ***Chtíc, aby spal** – nejznámější Michnova píseň dodnes, na Vánoce

Bedřich Bridel

***Co Bůh, co člověk?** – srovnání boží dokonalosti s nicotou lidské existence

Václav Jan Rosa

- tvůrcem česko-latinsko-německého slovníků, který byl důležitým pramenem pro Jungmanna
- vymýšlí novotvary, aby zbavil češtinu slov cizího původu

Naučná literatura

Bohuslav Balbín

- psal latinsky, cítil se jako český vlastenec, všestranný umělec, vztah k národu stavěl nad náboženské přesvědčení
- přílišná láska k národu, jezuita s vlasteneckým smýšlením, vlastenectví staví na vyšší úroveň než víru, perzekuován

***Rozmanitost z historie království českého** – souborné vlastivědné dílo

***Rozprava na obranu jazyka slovanského, obzvláště českého** – zdůrazňuje zhoršující se postavení češtiny a českých zemí

Puristé, brusiči – snaha vybrousit český jazyk, zbavit ho cizích slov, novotvoření slov, spojování po vzoru němčiny, slova ale byla už zaběhlá, neujalo se to, spíš to mělo negativní vliv na jazyk

Drama

- sloužilo především Jezuitům pro agitaci náboženství
- okázalost, pompéznost her v barokním stylu, naproti tomu i prostší dramata

Pololidová a lidová tvorba

1. **Pololidová tvorba** – interludia = mezihry, krátké frašky vkládané mezi vážné hry, pak už i samostatně hrané, písmácké paměti, kramářské písně – kramář, potulný obchodník ukazoval publiku obrázky s jednotlivými motivy děje, vraždy, katastrofy, zázraky
2. **Lidová slovesnost** – vznik nových pohádek, pověstí, proroctví, lyrické písně, balady, loutkové divadlo

Klasicismus, preromantismus, osvícenství

Klasicismus, preromantismus, osvícenství

Pojmy:

1) Klasicismus - 2.pol. 17.st. a 18.st.

vzniká ve Francii – název vznikl ze slova classicus – vynikající, vzorový, dokonalý – vzor dokonalosti viděli v antice, svého vrcholu dosáhl klasicismus ve Francii Ludvíka XVI., ale brzy se rozšířil i do ostatních evropských zemí – módním jazykem se stala francouzština

2) Osvícenství - v západní Evropě 18.stol. –

Vyvíjí se zejména v Anglii a ve Francii – se začala vytvářet nová politická a společenská ideologie, pro osvícenství je charakteristický racionalismus /kult rozumu/, víra v neustálý pokrok, optimismus, zkušenost, osvícenství bylo zaměřeno proti pověrám, předsudkům, volá po zrovnoprávnění všech občanů. Osvícenská doba podnítila neobyčejný rozmach vědy a kultury.

3) Preromantismus /2.pol.18.stol./

vzniká jako reakce na schématický klasicismus i na chladné rozumářské osvícenství, vytváří ho především měšťanstvo, zdůrazňuje cit a vášně, za silný zdroj inspirace je považována lidová poezie, rozvíjí se vztah k přírodě, fantazii, dávnověku.

Ad. I) Klasicismus

Hlavní rysy klasicismu: reakce na baroko, střídmost, rozumová kázeň, pravda, vyrovnanost

podřízenost soukromých cílů veřejným úkolům – umělecké dokonalosti mělo být dosaženo pevně stanovenými estetickými pravidly a předpisy – rozdělení literatury:

a) literatura nízká – určená nižším vrstvám – v ní směly vystupovat lidové postavy- komedie, bajka, satira

b) literatura vysoká – tragédie ze života vyšších vrstev, óda, epos

Klasicismus se projevoval i v architektuře – budovy měly zpravidla obdélníkový půdorys, přísným pravidlům byly podřizovány i parky a zahrady – jejich půdorys byl geometricky přesný, souměrný, keře a stromy byly sestřihovány do geometrických obrazců /tzv. francouzský park/.

1) Francie

Nejvýznamnější díly byla dramata.

a) Pierre Corneille /pjer kornej/ /1606-1684/ - je považován za tvůrce moderní tragédie. hrdiny jeho děl jsou svobodní a silní lidé, největší ohlas měla jeho tragédie

Cid – hlavní hrdina rytíř Rodrigo, drama lásky a cti – nad vlastní zájmy staví povinnost a čest, raději bojuje za svého krále, než aby dal přednost lásce

b) Jean Racine /žán rasin/ /1639-1699/ - vytvořil psychologickou tragédii, náměty čerpal z antiky, ale jeho postavy byly soudobé

Faidra - tragédie. žena pronásledovaná láskou k nevlastnímu synovi – Faidra je žena athénské krále Thesea. Dlouho potlačuje lásku ke svému nevlastnímu synovi Hyppolitovi. Neopětovaná láska. Faidra vypije jed a před smrtí přizná svou vinu.

c) Moliere / molijér/ Jean Baptiste Poquelin /pokelen/ /1622-1673/ - nejvýznamnější autor klasicistních komedií, jeho hry se dodnes hrají na světových jevištích.

- Celý život zasvětil divadlu – jako autor, herec, režisér a později i jako ředitel královského divadla v Paříži, na jevišti také zemřel

- napsal 33 komedií – jejich náměty jsou různé – postavení žen ve společnosti a v rodině, chorobná lakota, pokrytectví, přetvářka, snahy měšťanů po napodobení šlechty

Tartuffe – komedie, kritika pokrytectví (přetvářky) - Tartuffe se nastěhoval do rodiny měšťana Orgona a způsobuje tam konflikty. Boháč Orgon a jeho matka v něm vidí vzor čestnosti a zbožnosti, slepě mu věří, neprokouknou, že je pokrytec – zavádí v rodině přísná pravidla, která sám nedodržuje.

Lakomec – komedie, postava lichváře Harpagona /arpagona/, který krutě omezuje své děti i služebnictvo. I když je mu už 60 let, chce se oženit s mladičkou Mariannou, kterou však miluje jeho syn Kleantes / toho chce oženit s bohatou vdovou, zatímco svou dceru zamýšlí provdat bez věna za stárnoucího boháče Anselma –Když se ukáže, že Marianna a Valér jsou Anselmovými dětmi, souhlasí s jejich svatbou s Kleantem a Eliškou.

Zdravý nemocný - hra o hypochondrovi Arganovi, který si zve do svého domu spoustu lékařů, utrací spoustu peněz za léčení, pomocí léčky služebně je vyléčen.

2) Itálie

Protipólem vznešené klasicistní tragédie byla italská komedie tzv. commedia dell'arte, oblíbená především u lidového publika. Vznikla již ve 2. polovině 16. století. Herci měli k dispozici jen stručný scénář s dějovou kostrou a sami si vytvářeli dialogy. Postavy byly ustálené: Pantalone-bohatý obchodník, sluhové Brighella, Scappino a Arlecchio /Harlekýn, služka Colombína.

a) Carlo Goldoni /karlo goldony/ 1707-1793/ - autor komedií s charakteristikami soudobého měšťanského světa. Sluha dvou pánů - hra o třech jednáních.

Ad. II. – Osvícenství

- autoři encyklopedie a filozofických a kritických děl

1) Francie

a) Charles Louis Montesquieu / šarl luj monteskijé/ 1689-1755/ - autor rozpravy Duch zákonů, v níž osvětloval vznik zákonů a státních zřízení z přirozených příčin, autor myšlenky o rozdělení moci (zákonodárná, výkonná a soudní)

Perské listy – satira, která kritizuje společenské a politické poměry současnosti

b) Voltaire /voltér/ 1694-1778/ - vlastním jménem Francois Marie Arouet /fransua marí aruet/ 1694-1778/

je považován za nejvýznamnějšího představitele osvícenství, byl obávaným protivníkem ve společenských a náboženských sporech, vytvořil žánr tzv. filozofické povídky, jeho povídky měly ostré politické zaměření, útočil na lidskou hloupost, zaostalost, nesnášenlivost /**Candide nebo Optimismus**/.

c) Denis Diderot /deny dydero/ 1713-1784/ - byl vůdčím autorem naučného slovníku Encyklopedie aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel, který obsahoval soubor znalostí ze současné vědy, umění a techniky - do tohoto slovníku přispěli i všichni další významní myslitelé 18. století /Voltaire, Rousseau /

Jeptiška – román, příběh Zuzany Simoninové, která je proti své vůli přinucena pro svůj nemanželský původ stát se jeptiškou, zaměřený proti církvi.

2) Anglie - V Anglii vzniká dobrodružný román.

a) Daniel Defoe /1660-1731/ - proslavil se především románem **Robinson Crusoe** o osudech ztroskotance na pustém ostrově, Robinson je typický představitel osvícenského člověka, spoléhá na vlastní zkušenosti a rozum

b) Jonathan Swift /1667-1745/ - vytvořil filozofický román s ostrým satirickým zabarvením **Gulliverovy cesty**

III) Preromantismus

1) Francie

Jean Jacques Rousseau /žán žak rusó/ 1712-1778/ - svým dílem a myšlenkami ovlivnil evropskou kulturu téměř na sto let vycházel z předpokladu, že lidská povaha je dobrá, není-li zkažena civilizací, žádal proto návrat k přírodě pedagogický **román Emil čili o výchově**

2) Německo - německé hnutí Sturm und Drang - kritika chladného rozumu – návrat k citu a emocím

a) Gotthold Ephraim Lessing /1729-1781/ - kritik, básník, dramatik, tvůrce německého měšťanského dramatu (postavy němečtí měšťané) – např. **Moudrý Nathan**

b) Johann Wolfgang Goethe /1749-1832/ - básník, prozaik, dramatik, filozof, představitel hnutí za tvůrčí svobodu Sturm und Drang /Bouře a vzdor/

Utrpení mladého Werthera – román, psaný formou dopisů a deníkových záznamů, jedna z nejproslulejších literárních událostí 18. stol., ústředním motivem je neúspěch mladého muže jednak v lásce k Lottě, končí jeho sebevraždou

Faust – drama, vychází z pověsti o zaprodání duše ďáblu, hlavní hrdina doktor Faust díky věčnému mládí hledá smysl života, který nakonec najde v záměru pomáhat lidem.

c) Fridrich Schiller /1759-1805/ - autor lyrické básně **Óda na radost** (hymna EU)

drama Loupežníci - romantická hra, příběh dvou bratří, Karla a Franze Moora, jejich tragický osud, utrpení, které způsobí svému otci i milence jednoho z nich, končí smrtí

Další dramata - Valdštejn, Úklady a láska

Referáty a prezentace na loom:

1) Přednáška Mgr. Stůj: Jan Amos Komenský – Učitel národů

<https://www.loom.com/share/59133d9262134279b12a02a954d25888>

2) Aneta Skácelová – Molière Lakomec: <https://www.loom.com/share/81ab9cdc442f4c34bfc413c4ea9aff1a>

3) Tereza Kovačičinová – Voltaire Candide - <https://www.loom.com/share/1e8fdc00dbd840bc9cf788170c0f76c9>

4) Michaela Pilchová – Defoe – Robinson Crusoe - <https://www.loom.com/share/e2b974a07d7a4adba04dd8ccf58b00f9>

5) Karolína Čechovská - J. W. Goethe - Utrpení mladého Werthera – na hromadném emailu.

Pojmy, směry a autory si vytiskněte a nezapomeňte se na ně průběžně podívat a podívat se i na vaše referáty.
V září vás bude čekat test.